

Cuprins

Barney Greengrass	7
-------------------------	---

Preliminarii

Jormania	15
Arena lui August	22
Adresele trecutului (I)	27
Noul calendar	32
Gheara (I)	44

Prima intoarcere (Trecutul, ca ficțiune)

Începutul dinaintea începutului	55
Anul hultiganic	61
Bucovina	70
Cernobil, 1986	76
Rana fetelor în floare	91
Limba pribeagă	101
Necunoscuta	103
Bloomsday	109
Ieșirea de incendiu	110
Adresele trecutului (II)	115
Maria	117
Trăiască Regele!	119
Utopia	122
Periprava, 1958	139
Funcționarul	148
Plecarea	154
Schimbul de noapte	162
Casa melcului	167
Gheara (II)	174

Divanul vienez

Anamneză	184
----------------	-----

A doua intoarcere (Posteritatea)

Pe drum	206
Prima zi: luni, 21 aprilie 1997	210
A doua zi: marți, 22 aprilie 1997	225
Limba nocturnă	237
A treia zi: miercuri, 23 aprilie 1997	243
A patra zi: joi, 24 aprilie 1997	249
Interlocutori nocturni	253
A cincea zi: vineri, 25 aprilie 1997	261
Casa Fîlîței	266
A șasea zi: sîmbătă, 26 aprilie 1997	270
A șaptea zi: duminică, 27 aprilie 1997	281
Trenul de noapte	286
A opta zi: luni, 28 aprilie 1997	288
A noua zi: marți, 29 aprilie 1997	291
Ziua cea mai lungă: miercuri, 30 aprilie 1997	296
Penultima zi: joi, 1 mai 1997	308
Ultima zi: vineri, 2 mai 1997	312

În Piața Roșie, cortegiul funerar, oratorii, catafalcul, gărzile de onoare se succedau. Delegația română condusă de tovarășul Gheorghiu-Dej, lângă tovarășul Maurice Thorez și tovarășul Palmiro Togliatti și tovarășa Dolorès Ibárruri și tovarășul Ho-Shi-Min și tovarășul Frédéric Joliot-Curie și alții alți tovarăși de pe tot cuprinsul lumii, știuți după nume și chip.

Lipsa televiziunii făcea transmisia radiofonică mai puternică. Marșul funebru, cuvântările de doliu, atmosfera de pierzanie care cuprinsese lumea și țara și Bucovina și orașul și liceul și clasa mea a X-a A, adevereau imensul gol, căscat dintr-o dată. Îngrijorare, tensiune, așteptare, frică. Ce va fi, ce se va întâmpla peste câteva ore, mâine dimineață, într-o săptămână? Banderola roșie și banderola neagră mi-crau străine. Nu, nu mai eram același. Episodul Dinu Moga fusese începutul desprinderii.

Iulie 1945, Fălticeni, Iarmarocul, cartea cu copertile solide și verzi, adăpostind minunca minunilor, cuvântul. Nimeni nu-mi spusese, la vîrsta cuvenită, povești, nimeni nu avea răbdare s-o mai facă. Mă familiarizam, treptat, doar cu povestea pe care eu însumi o trăiam.

Cartea verde mă fascinasese, însă, instantaneu. Descoperisem o lume suculată, colorată, irezistibilă. Limba pitorească, fermentind de condimente și mirodenii și coduri și fine otrăvuri lexicale, a marcului Creangă. Ea însăși, limba, o poveste plină de capcane și năzbitii și amăgiri, un miracol. Urmaseră cărți de aventuri și de amor și de călătorie. Cuvintele, frazele, pagină după pagină și carte după carte defrișau realitatea ireală a eului, eul care se descoperea și se inventa pe sine. Discursul interiorității evolua lent, imperceptibil.

În clasa întâi de liceu, încercasem s-o cuceresc pe colega mea omonimă Bronya Normann printr-un discurs amoros care uluise nu doar aleasa inimii mele infantile, ci și cei câțiva colegi invitați să asiste. Puterea cuvintelor, bizara lor iradiere, extinsă în caricatură.

Anti-Dühring de Engels, *Fata căpitanului* de Pușkin, *Părinți și copii* și *Fum* de Turgheniev, irezistibilul *Oblomov* al lui Gonțearov, crudele narațiuni ale lui Maupassant... deruta își căuta limba proprie.

Dar limba ziarelor, cuvântările tovarășului Gheorghiu-Dej și cuvîntarea tovarășului Suslov și tovarășului

Thorez și tovarășului Mao, poctul, aliniat lângă Malakovski, Aragon și Neruda? Cuvîntul unit cu Revoluția? Între limba interiorității și cea publică diferențele creșteau. Limba ziarelor, cuvîntările, comunicatele de partid și legislația socialistă operau o simplificare cazonă. Lupta cerea simplitate, decizie. O limbă restrînsă, fără surprize. Partidul unic impunea limba unică, oficială, canonică, evitînd frivolitățile nuanței, promovînd stilul impersonal, distant, lipsit de familiarități și haz.

Simplă și clară, limba Partidului rămînea, totuși, codificată. Lectura printre rînduri devenise operație curentă. Greutatea adjectivelor, violența verbelor, lungimea argumentării măsurau cît de gravă era situația, cît de dur remediul. Comunicatele lapidare despre întîlnirile liderului nostru cu politicieni din Est și din Vest sau cu ambasadorul Uniunii Sovietice la București permiteau pasionatului de cuvînte încrucișate să scruteze cabalistica termenilor: cordială, tovarășescă, prietenie caldă, stimă și înțelegere reciprocă, deplină înțelegere și colaborare. Formule esopice, codificînd tensiunea alianțelor, deschiderea sau, dimpotrivă, închiderea în strategia politică internă și externă. Masificarea limbajului, similară masificărilor sociale. Terminologie incifrată, șarade. Limbaj restrîns, monoton, sporînd neîncrederea în cuvînte, suspiciunea față de cuvînt.

Meseriile concrete păreau singura protecție contra idiotizării comuniste a limbii.

„Cum, nu mergi la medicină?”, mă întrebasc, surprins, la banchetul de sfîrșit de an, profesorul de științe naturale, numite acum *Bazele darwinismului*. Medicina nu mă atrăgea, decisesem să am încredere în bunele mele rezultate la matematică, să urmez politehnica, construcțiile, construcțiile hidro. Presa abunda în metaforice reportaje despre baraje și hidrocentrale socialiste.

În 1954, elevii cu diplomă de merit, cu note numai de 5 (modelul sovietic redusese scara notelor la 1-5), erau scutiți de examenul de admitere la universitate. Nu știam decît vag ce aleg, simțeam, însă, că abandonez „lumea cuvîntelor”... nebuloasa și nelimitarea lor. Alegeam Concretul, împotriva mea însumi? Parca „bărbațescă”, anihilînd parca feminină, ambiguă, fluidă, dubioasă, copilăroasă a infantului care rămăsesem?

Bărbăteasca opțiune trebuia să mă apere nu doar de capcanele sistemului, ci și de propriile-mi himere.

Statul, proprietarul absolut al persoanelor, bunurilor și inițiativelor. Justiția și transporturile, filatelia și sportul, cinematografele, restaurantele, librăriile, ciroul și orfelinatele și stinele de oi deveniseră ale sale. Comerțul, turismul, industria, editurile, radioul, televiziunea, mince, pădurile, WC-urile publice, curentul electric, sportul, laptele, țigările și vinul. Drastica deosebire față de dictaturile de dreapta, unde proprietatea privată permite o ultimă șansă de independență...

După etalizarea „spațiului”, inovația socialistă cea mai extraordinară: etalizarea timpului, pas decisiv spre etalizarea ființei ineseși, căreia timpul îi rămăsese ultima posesie. Un termen nou în noua realitate și în vocabularul vremurilor noi: ședința. „Șed și tot șed la ședințe”, suna un vers satiric, banală consemnare a realității banale. Timpul individului transferat colectivității: ședința, derivat lingvistic de la „a șede-a-ședere”, numea operația majoră de jefuire a timpului.

„Dacă doar 5% din critică este justă trebuie să îi-o însușești”, se repeta în ședințele primilor ani de socialism. Regula, aparținând marului Stalin, pe care nimeni nu ar fi găsit 5% curaj s-o conteste, instaura, practic, supremația minciunii: denunțul mincinos. Se accepta 95% din minciună drept adevăr! Intimidarea individului și exorcizare colectivă. Demagogie, rutină, canon. Supraveghere, dar și spectacol. Ritualul obedienței, dar și solidaritate subversivă, în chiar actul supunerii și în pofida acestuia? Cînd vota, amuzat și apatic, „în unanimitate”, decizii dinainte pregătite („în numele poporului”), anonimul devenea parte din mascarada care îi solicitase, totuși, formal, consimțămîntul. Alături de și împreună cu ceilalți, „cetățeanul turmentat” se supunea farsei colective, dispensat de individualitate și răspundere, de dilema cu cine și pentru ce să voteze. Cînd ridea pe infundate și chiar cînd încetase, speriat, a mai scînci, membrul „corului popular care ride”, cum spune Bahtin, înghițise, totuși, anestezicul confreriei supușilor, un subterfugiu nu totdeauna amuzant de iresponsabilitate.

Dar cei de pe scenă? Actorul copil nu se deosebea de oratorii *Nomenclaturii*. Micile, ca și marile amvoane

ale festivităților propagandistice beneficiau de aceeași hipnoză a înscenării. Fragedul cobai trecea, și el, prin mai toate fazele măreției și decăderii. Micului cabotin îi venia rîndul la mizeriile reneșterii. Toamna, 1954, primul an al facultății. În sfîrșit, în București, captivat de salvele unui „Gaudeamus igitur” care întîmpinaseră intrarea profesorilor în aulă. După doar cîteva zile, fusesem înștiințat că eram selectat, pe baza activității din liceu și a meritelor școlare, pentru biroul UTM. Am refuzat, de data asta, onoarea. Doream să mă dedic, acum, cu totul studiului, așa motivasem dezertarea. Ședința de sancționare fusese convocată prompt. Mă aflam în fața audienței ca inculpat, precum fiul avocatului liberal Moga, cu cîțiva ani în urmă. Refuzasem misiunea, motivația frivolă ascundea eschiva de la datorie.

Noii colegi nu mă cunoșteau, abia venisem din provincie. Cei cîțiva vorbitori nu îmi demonizaseră, cumva, păcatele, ci le micșoraseră, pur și simplu, printr-un soi de sceptic bun simț: dacă nu vrea, nu vrea, găsim pe altcineva.

Eșecul excluderii infuriase regizorii din umbră. Inițiatorul sancțiunii și al trimiterii în fața instanței politice superioare părea tovarășul Ștefan Andrei, „numărul doi” în ierarhia politică studentescă. La Centrul Universitar București am suportat admonestările și amenințările de rigoare.

Aveam să-l reintîlnesc, o lună după începerea cursurilor, la Medgidia, în sudul țării, pe șantierul fabricii de ciment unde, pe neașteptate, facultatea fusese expediată la „muncă voluntară”.

Venit din Nordul Nordului să-și vadă bătatul smuls, atît de prompt, din enclava universitară, tata a fost șocat de imensele mele cizme de cauciuc, de pufoaica și căciula rusească. Înotam în noroiul fără capăt al șantierului. Ne-am privit, amintindu-ne războiul și lagărul. O exagerare, firește. Precare barăci muncitorești, mîncare mizerabilă dar atmosferă plăcută, totuși, ca într-o aventură exotică juvenilă. Seara, unii cîntau la chitară sau acordeon, se înjghebau conversații și idile.

Nu mă simțeam în largul meu lingă vecinul de pat, încercam să-l ignor. Curînd însă, tovarășul Andrei, student în anul patru, începuse să anime convorbiri apolitice. Despre cărți îi plăcea să discute, o bizarerie

între studenții de politehnică. Reacționasem cu prudență sau muțenic.

Într-una din plimbările în amurg, îmi vorbise despre cartea pe care tocmai o recitsea, *Așa s-a călit oțelul*, de scriitorul sovietic Nikolai Ostrovski. Autorul, paralizat și orb, nara călirea caracterului uman față cu adversitățile. O citisem? Da, citisem cartea, intens popularizată în epocă. Ce părere am? O carte pentru copii și adolescenți, am răspuns, o citisem când eram pionier. Interlocutorul a tăcut, m-a privit lung, s-a interesat de lecturile mele recente. Nu știam ce titluri să ofer. Am numit *Inimă vrăjită* de Romain Rolland, deși nu era o lectură recentă. Interlocutorul schimbase, după o ezitare, subiectul.

Episodul cultural nu compensase mizeria „muncii voluntare”. Compensația a venit, totuși, când nu mă mai așteptam. O excursie la doar o oră de Medgidia, la Constanța, într-un sfârșit de săptămână. Bucovinean crescut între dealuri și păduri, vedeam, prima oară, marea. Întâlnirea prodigioasă a declanșat pelerinajul anual la malul Mării Negre, în deceniile ulterioare, când cariera admiratorului lui Nikolai Ostrovski se impunea spectaculos în preajma lui Nicolae Ceaușescu, căruia avea să-i devină ministru de Externe. Cu timpul, avea să devină și bibliofil, posesor de colecții de cărți și ziare vechi și de prețioase volume străine, primite în dar, de la colegii de peste hotare.

Tovarășul ministru Ștefan Andrei va beneficia, în deceniile următoare, de reputația unui om cultivat, binevoitor, soț înțelept al unei actrițe frumoase și mediocre, ale cărei aventuri amoroase erau urmărite de agenții neprețuitei soții a neprețuitului nostru Președinte. Ministrul de Externe își rafina gusturile în vizitele și întâlnirile cu omologii de pe toată planeta și se readapta, acasă, standardului intruchipat de Dictator. Nu aveam privilegiile sale, nici nu le rivneam. Fidelitatea față de Partid își dovedise avantajele în cazul său, infidelitatea și le dovedise în cazul meu. Nu încercasem să tai calca ilustrului admirator al lui Nikolai Ostrovski și Nicolae Ceaușescu, nici nu jubilam când rostea oficialele stupidități în franceza sa est-socialistă la sesiunea anuală ONU.

Treizeci de ani după confruntarea noastră politică și literară, ministrul avea să-mi ofere, totuși, o surpriză. Prilejul a fost vizita sa la Laboratorul de patologie

cărții al Bibliotecii Centrale de Stat din București care tocmai îi restaura colecția de cărți și ziare. La intrare, înaltul oaspete se adresase cu o ciudată familiaritate șefei de laborator, venită să-l întâmpine: „Ce mai face soțul dumneavoastră?” Intimidată, Cella oferise un raport scurt: „Bine”. Oaspetele știa, evident, din *dosarul* care i se prezentase înainte de vizită, totul despre soțul ei și despre ea însăși. Cum Cella părea uluită, necunoscând episodul nostru juvenil, ministrul își asumase, el însuși, clarificările, vorbind în termeni superlativi despre interlocutorul său din urmă cu decenii. Îi trimetca salutări și... rugămintea de a-i oferi două exemplare din ultima sa carte. Cartea putea fi procurată în oricite exemplare, direct de la editură sau din librării, proprietăți ale Statului și Partidului, ca și cărțile, ca și autorii, ca tot ce se producea în Jormania socialistă. Două exemplare?! De ce două exemplare?

Întrebarea codificată, pentru lunateci, aveam s-o exilez, cu mine, în depărtările unde, acum, pare încă mai absurdă.

Putea ingineria să mă aperc de presiunea politică și de idioția limbii de lemn? Sloganele, clișeele, amenințările, duplicitatea, convenția, minciunile mari și mici, rotunde și colțuroase, colorate și incolore, puturoase și inodore, ca și minciunile insipide de tot felul, pe stradă, în casă, în tren, pe stadion, la spital, la croitorie și tribunal. Imbecilitatea iradia peste tot, greu să fii imun.

Interioritatea, singura avuție care trebuia, neapărat, salvată? Atît de importantă, oare, aceeași prea vagă interioritate? Nu își avea, ca însăși, resursele de conformism și suficiență? Facultatea de construcții hidro era dificilă, o simțisem imediat, deși nu știam, pe atunci, că din cei 120 de studenți intrați în anul întâi, doar 27 aveam s-o absolvim.

Exaltarea debutului în necunoscutul universitar primise primul șoc: prinzul la cantina studentească. „Mîncare de vinete” și „mîncare de castraveți” se numeau inovațiile gastronomice socialiste. După cîteva înghițituri pâlisem, otrăvit, prăbușit, senin, în leșin. Stomacul obișnuit cu bucătăria bucovineană protestase contra gunoalelor metropolei. Primele cursuri compensaseră, apoi, neplăcuta surpriză. Totul părea